

ЗБІРНИК
«НАУКОВИЙ ВІСНИК НДІ ПРОБЛЕМ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ» 2025-2
ISSN 2786-7900
<https://doi.org/10.61417/2786-7900.2025.2.2>

ОСОБЛИВОСТІ ЧИННОСТІ (ДІЇ) КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ ЗА КОЛОМ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ ЗАГАЛЬНИЙ, СПЕЦІАЛЬНИЙ АБО ВИНЯТКОВИЙ ПРАВОВИЙ СТАТУС

УДК: 343.2

Берзін Павло Сергійович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка

ORCID: 0000-0003-4146-7910

Берзіна Анжела Бахтіярли

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри судової медицини
та медичного права НМУ ім. О.О. Богомольця

ORCID: 0000-0002-9885-309X

Анотація. У статті розглядаються особливості чинності (дії) кримінального закону за колом осіб, які мають загальний, спеціальний або

винятковий правовий статус. Визначено, що чинність (дія) джерел кримінального права за колом осіб обумовлюється їх застосуванням до певних осіб з урахуванням змісту та обсягу правового статусу, а також місця вчинення діяння.

Установлено, що зміст правового статусу осіб пов'язується з існуючим становищем таких осіб, їх правами та обов'язками, а його обсяг визначається конкретними видами таких осіб (як суб'єктів правового статусу: громадян України, іноземців, осіб без громадянства, співробітників дипломатичних представництв і/або консульських установ, осіб, стосовно яких розглядаються питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), та ін.).

Авторами було проаналізовано та встановлено, що обсяг правового статусу особи у кримінальному праві може мати три рівні: загальний – поширюється на всіх осіб без винятку; спеціальний – стосується окремих категорій осіб у визначених ситуаціях; винятковий – охоплює окремих осіб у унікальних, «відхиляючих» від загального чи спеціального статусу випадках.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, міжнародно-правові зобов'язання, дія кримінального закону за колом осіб, кримінальний закон, кримінальна відповідальність, імунітет.

FEATURES OF THE VALIDITY (ACTION) OF THE CRIMINAL LAW FOR THE CIRCLE OF PERSONS WHO HAVE A GENERAL, SPECIAL OR EXCEPTIONAL LEGAL STATUS

Pavlo Berzin,

doctor of legal sciences,

professor of the department of criminal and legal policy

and criminal law Educational and scientific

Kyiv National Institute of Law

Angela Berzina,

PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Forensic Medicine and Medical Law,
Bogomolets National Medical University,

ORCID: 0009-0007-5427-7581

Abstract. The article examines the features of the validity (effect) of the criminal law for the circle of persons who have a general, special or exceptional legal status. It is determined that the validity (effect) of the sources of criminal law for the circle of persons is determined by their application to certain persons, taking into account the content and scope of the legal status, as well as the place of commission of the act.

It is established that the content of the legal status of persons is associated with the existing situation of such persons, their rights and obligations, and its scope is determined by specific types of such persons (as subjects of legal status: citizens of Ukraine, foreigners, stateless persons, employees of diplomatic missions and/or consular institutions, persons for whom the issue of extradition to a foreign state is being considered, etc.).

The authors analyzed and established that the scope of the legal status of a person in criminal law can have three levels: general – applies to all persons without exception; special – concerns certain categories of persons in certain situations; exceptional – covers certain persons in unique, "deviating" cases from the general or special status.

Key words: criminal offenses, international legal obligations, the effect of criminal law on a circle of persons, criminal law, criminal liability, immunity.

Вступ. Юридична сила, яку мають відповідні джерела кримінального права, обмежується певним часом, простором та колом осіб. Тому для визначення чинності окремих джерел кримінального права потрібно встановити межі: а) часу, впродовж якого певне джерело має (зберігає) свою юридичну силу¹; б) простору та в) кола осіб, на який поширюється юридична сила такого джерела. Чинність (дія) джерел кримінального права за колом осіб обумовлюється їх застосуванням до певних осіб з урахуванням змісту та обсягу правового статусу, а також місця вчинення діяння. Зміст правового статусу осіб пов'язується з існуючим становищем таких осіб, їх правами та обов'язками, а його обсяг визначається конкретними видами таких осіб (як суб'єктів правового статусу: громадян України, іноземців, осіб без громадянства, співробітників дипломатичних представництв і/або консульських установ, осіб, стосовно яких розглядаються питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), та ін.). Однак чинне кримінальне законодавство України не завжди чітко та послідовно розмежовує особливості дії своїх норм щодо різних категорій осіб. Це створює низку проблем як у теоретичному осмисленні, так і в практичному застосуванні положень КК. Зокрема, питання про межі відповідальності іноземців, осіб без громадянства чи представників дипломатичних установ часто постає в контексті співвідношення національного законодавства та міжнародно-правових

---

¹ Чинність таких джерел у часі ототожнюють з їх "темпоральною дією" [1; 2, с. 69-82; 3, с. 175-180]. При співвідношенні поняття «чинність» та «темпоральність» Ю.А. Пономаренко зробив обґрунтований висновок, що: «чинність кримінального закону – це його темпоральна (часова) характеристика, яка полягає в об'єктивному існуванні кримінального закону як такого протягом певного часу, коли він має юридичну силу, тобто знаходиться на певному місці в ієрархії правових актів – від моменту набуття чинності і до моменту її втрати» [4, с. 59].

зобов'язань України. Додатковою проблемою є співіснування загального, спеціального та виняткового правового статусу осіб.

Таким чином, постає необхідність комплексного дослідження дії джерел кримінального права за колом осіб з урахуванням їх загального, спеціального та виняткового статусу, а також вироблення єдиних підходів до застосування норм національного та міжнародного права.

Метою статті є визначення особливостей чинності (дії) кримінального закону за колом осіб, які мають загальний, спеціальний або винятковий правовий статус.

Виклад основного матеріалу. Аналіз дії джерел кримінального права за колом осіб потребує урахування як внутрішньодержавних норм, так і положень міжнародно-правових актів, стороною яких є Україна. У сучасних умовах особливої актуальності набувають питання співвідношення національного законодавства та міжнародних договорів, адже у низці випадків саме міжнародно-правові зобов'язання визначають межі та обсяг кримінальної відповідальності певних категорій осіб.

У цьому контексті особливого значення набуває визначення правового статусу осіб, щодо яких застосовуються норми кримінального права. **Обсяг правового статусу** поширюється на:

- 1) всіх осіб (у цьому випадку їх правовий статус має загальний характер і називається “загальним”);
- 2) окремих із таких осіб у конкретно визначених ситуаціях (у цьому разі він називається “спеціальним”);
- 3) окремих осіб у виняткових ситуаціях, коли вони є своєрідними «відхиленнями» від загального і спеціального правового статусу (у даному випадку такий правовий статус називається “винятковим”) [5, с. 495-496].

Зміст і обсяг загального, спеціального і виняткового правового статусу особи можуть поєднуватися з різними характеристиками **місця (території) вчинення нею діяння** та, зрештою, впливати на чинність (дію) джерел кримінального права за колом осіб. На *загальному* рівні таке поєднання змісту і обсягу правового статусу особи з місцем вчинення діяння “представлене” у КК у вигляді наступних кримінально-правових “*ситуацій*”:

1) діяння вчиняється на (у межах) території України особами з певним правовим статусом; так, у ч. 1 ст. 6 КК вказується на вчинення особами кримінальних правопорушень на території України (такими особами вважаються громадяни України, іноземці та особи без громадянства); у ч. 4 ст. 6 КК зазначаються “дипломатичні представники іноземних держав та інші громадяни, які за законами України і міжнародними договорами ... не є підсудні у кримінальних справах судам України”, що вчиняють кримінальні правопорушення на території України;

2) діяння вчиняється за межами території України особами, які мають певний правовий статус; зокрема, у ч. 1 ст. 7 КК вказується на “громадян України та осіб без громадянства” та вчинення ними кримінальних правопорушень за межами України; у ч. 1 ст. 8 КК вказівка на “іноземців або осіб без громадянства, що не проживають постійно в Україні” альтернативно поєднується з вчиненням ними кримінальних правопорушень за межами України або вчиненням передбачених КК “тяжких або особливо тяжких злочинів проти прав і свобод громадян України або інтересів України”; до цієї ж ситуації відносяться випадки, описані у ч.ч. 2, 3 ст. 8 КК, коли «іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні»: а) перебувають на (у межах) території України та вчиняють за межами України «будь-який із злочинів, передбачених статтями 437-439, 442, 442¹» за умови, що ці особи «не можуть бути видані (передані) іноземній державі чи міжнародній судовій

установі для притягнення до кримінальної відповідальності або якщо в їх видачі (передачі) відмовлено» (ч. 2; про таку «видачу» див. у підрозділі 3.3 §3 даної глави); б) вчинили у співучасті з «службовими особами, які є громадянами України, будь-яке кримінальне правопорушення, передбачене у статтях 368, 368³, 368⁴, 369 і 369² цього Кодексу» (ч. 3); в) «пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам» або «прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали ... таку вигоду» від зазначених «службових осіб, які є громадянами України» (ч. 3).

Залежно від *конкретного* змісту кожної із цих ситуацій виділяються відповідно загальні, спеціальні та виняткові правила такої чинності (дії).

Загальні правила поширюються на всіх без винятку осіб та вчинені ними у певному місці (території) діяння незалежно від правового статусу кожної них, тобто є «спільними» для них та враховуються при застосуванні будь-якого джерела кримінального права. Орієнтиром є зазначені положення ч. 1 ст. 6 КК, які поширюються на осіб, що вчинили кримінальні правопорушення на території України, незалежно від наявності в них громадянства України, іншої держави або відсутності громадянства будь-якої держави.

Спеціальні правила поширюються лише на конкретні категорії осіб у зв'язку з вчиненням ними діяння у певному місці (території) та їх спеціальним правовим статусом, а також застосуванням окремого джерела кримінального права (тобто ці правила стосуються лише окремих із таких джерел). Орієнтиром є положення першої частини речення у ч. 1 ст. 7 КК, які застосовуються до осіб залежно від наявності в них громадянства України або відсутності громадянства будь-якої держави: «громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні ... вчинили кримінальні правопорушення за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом».

Спеціальний правовий статус осіб, який обумовлює застосування відповідних правил чинності джерел, пов'язується з наступними його елементами:

1) правовий зв'язок особи з державою, що “виражається” у наявності в неї громадянства України, іншої держави або відсутності громадянства будь-якої держави; такий правовий зв'язок у різних своїх “проявах” враховується у змісті окремих джерел кримінального права. Наприклад, вказаний зв'язок особи з державою може враховуватись у його статусі як громадянина держави, що є військовослужбовцем та виконує законний наказ свого командира. За необхідних умов виконання такого наказу визнається обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння (див. ст. 41 КК). За певних умов правила крайньої необхідності (ст. 39 КК) можуть виключати визнання кримінальним правопорушенням ненадання допомоги капітаном судна, який є іноземцем, екіпажу та пасажиром іншого судна, з яким відбулось зіткнення (за умови, що в капітана-іноземця була відсутня реальна можливість надати таку допомогу без серйозної небезпеки для свого судна, екіпажу, пасажирів) (див. ст. 284 КК).

2) міжнародно-правові зобов'язання України, закріплені у міжнародних договорах; врахування у джерелах кримінального права таких зобов'язань, що передбачені різними міжнародними договорами, обґрунтовується потребою державного впливу на осіб зі спеціальним правовим статусом, які вчинили кримінальні правопорушення на території однієї держави (декількох держав) та заподіяли при цьому шкоду іншій державі, а саме:

а) коли кримінальна відповідальність таких осіб за КК України передбачається міжнародними договорами, укладеними Україною з іншими державами (тобто кримінальна відповідальність таких осіб передбачається КК та певними міжнародними договорами). Наприклад, у ч. 1 ст. 8 КК передбачається, що “іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні,

які вчинили кримінальні правопорушення за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами”. До таких міжнародних документів можна віднести Єдину конвенцію про наркотичні засоби 1961 р. (ратифікована у 1972 р., чинна для України з 1991 р.) [6] та Конвенцію про психотропні речовини 1971 р., також відому як Віденська Конвенція (чинна для України з 1991 р.) [7], якими передбачено зобов’язання криміналізувати незаконне виробництво, зберігання, збут та транзит наркотичних засобів, класифікувати контрольовані речовин у відповідні списки. Задля імплементації положень цієї Конвенції, в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, серед яких Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» 1995 р., а в КК доданий розділ XIII «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров’я населення». Доповнює перелік Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р. [8], яка набула чинності для України у 1991 р. Конвенцією визначено чималу кількість зобов’язань, більшість з яких знайшли своє відображення у розділі XIII КК. У 2023 р. в Україні був дозволений обіг рослин роду коноплі (далі – Cannabis) на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (Cannabis) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування» [9]. Важливо, що канабіс і канабісова смола були включені до Списку I та Списку IV Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 року (зі змінами 1972 року) (тобто визнані наркотичними засобами з високим потенціалом зловживання і дуже обмеженим медичним використанням).

Прийняття цього закону змінило правовий режим обігу Cannabis в Україні: від абсолютної заборони (кримінальна відповідальність передбачалась за будь-яке вирощування чи зберігання Cannabis) до законодавчого дозволу у межах ліцензованого та контрольованого обігу. Положення КК продовжують діяти щодо незаконного обігу Cannabis, але тепер чітко розмежовується: а) законна ліцензована діяльність (наукові дослідження, фармацевтичне виробництво, медичне застосування) та б) будь-яка діяльність поза встановленими правилами є кримінально-протиправною;

б) коли кримінальна відповідальність за вчинені зазначеними особами кримінальні правопорушення передбачається лише міжнародно-правовими актами, оскільки у КК України відсутні відповідні норми про відповідальність за такі кримінальні правопорушення (тобто передбачається застосування лише положень відповідних міжнародних договорів). Наприклад, Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я (відома також як Конвенція MEDICRIME) [10], яка була прийнята у 2010 р., зобов'язала держав-учасниць відповідно до ст. 5 криміналізувати умисне виготовлення підробленої медичної продукції, активних речовин, ексципієнтів, частин, матеріалів та аксесуарів. А згідно з п. а ч. 1 ст. 4 цієї Конвенції, термін «*медичний продукт*» означає лікарські препарати та пристрої медичного призначення. І якщо підроблення лікарських препаратів (в українському законодавстві вживається термін «лікарський засіб», який ми вважаємо рівнозначним поняттю «лікарський препарат») знайшло своє відображення в ст. 321-1 КК, то підроблення пристроїв медичного призначення не криміналізовано й досі, на що неодноразово зверталась увага науковців [11; 12; 13; 14, с. 858].

Виняткові правила пов'язуються з своєрідними «відступами» у правовому статусі певних осіб та поширюються на них у зв'язку із вчиненням

ними діяння у певному місці (території) та застосуванням відповідного джерела кримінального права (тобто коли виключається застосування загальних та/або спеціальних правил):

1) якщо застосування такого джерела обумовлюється місцем вчинення діяння та **наданою особі дипломатичною недоторканістю (імунітетом)** на підставі відповідних міжнародно-правових актів та актів національного законодавства України (про особливості дипломатичної недоторканості певних осіб вказується у Віденській конвенції про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року, Віденській конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 року, Конвенції ООН про привілеї та імунітети від 13 лютого 1946 року, Положенні про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затвердженому Указом Президента України від 10 червня 1993 року № 198/93, та ін.). Такими особами у ч. 4 ст. 6 КК визнаються “питання ... дипломатичних представників іноземних держав та інших громадян ... за законами України і міжнародними договорами ... не є підсудні у кримінальних справах судам України”. За кримінальні правопорушення, вчинені на території України, до таких осіб національна судова юрисдикція України не застосовується і питання про їх кримінальну відповідальність вирішується дипломатичним способом (ч. 4 ст. 6 КК).

Надання, користування та зняття (позбавлення) дипломатичної недоторканості, що зумовлює винятковий правовий статус особи, також регулюється міжнародно-правовими актами та актами національного законодавства. У ч. 4 ст. 6 КК йдеться про дипломатичних представників іноземних держав з вже існуючою (наданою) дипломатичною недоторканістю. Тому для застосування відповідних джерел кримінального права у таких випадках слід встановлювати момент (час) надання та виключення (позбавлення) дипломатичної недоторканості. Надання і зняття такої недоторканості можливе

лише за рішенням відповідної (акредитуючої) держави “наділити” таку особу дипломатичним статусом (як дипломатичного представника) або, навпаки, позбавити її такого статусу і зняти дипломатичну недоторканість. Прикладом є абз. 3 п. 13 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, який передбачає, що “глава дипломатичного представництва, члени дипломатичного персоналу підлягають юрисдикції України у разі згоди на це акредитуючої держави”.

Залежно від *обсягу* дипломатичної недоторканості виділяються наступні ситуації, пов’язані з кримінальною відповідальністю особи та застосуванням відповідного джерела кримінального права України:

а) *абсолютне виключення* кримінальної відповідальності, коли особа користується повною дипломатичною недоторканістю (повністю виключається застосування національної судової юрисдикції України до таких осіб за будь-які дії, незалежно від того, вчиняються вони при виконанні її повноважень як дипломатичного представника або за відсутності такого виконання, на території України чи за її межами: глави дипломатичних представництв, члени дипломатичного персоналу дипломатичного представництва, члени їх сімей та ін.). Так, у п. 1 ст. 31 Віденської конвенції про дипломатичні зносини зазначається про користування дипломатичного агента “імунітетом від кримінальної юрисдикції” держави, в якій він перебуває. Члени сім’ї дипломатичного агента, які проживають разом з ним, якщо вони не є громадянами держави, в якій перебувають, також користуються повним імунітетом (див. п. 1 ст. 37 цієї Конвенції). У п. 2 ст. 37 цієї Конвенції особами, які не є дипломатичними представниками, але користуються обмеженою дипломатичною недоторканістю “від кримінальної юрисдикції” приймаючої держави, визнаються також члени адміністративно-технічного персоналу представництва та члени їх сімей, що проживають разом з ними, за умови, якщо

вони не є громадянами держави перебування або не проживають у ній постійно. Проте такі особи підлягають цивільній і адміністративній юрисдикції держави перебування, яка поширюється на їх дії, вчинені не при виконанні своїх обов'язків (тобто їх недоторканість від “кримінальної юрисдикції” держави перебування є повною, а від цивільної та адміністративної – обмеженою). В абз. 1 п. 13 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні передбачається, що “глава дипломатичного представництва і члени дипломатичного персоналу користуються імунітетом від кримінальної ... юрисдикції України”;

б) *часткове виключення* (обмеження) кримінальної відповідальності особи за наявності в неї обмеженої дипломатичної недоторканості (застосування національної судової юрисдикції України виключається лише за дії, вчинені такими особами при виконанні ними повноважень як дипломатичними представниками чи іншими особами, що мають відповідний правовий статус: дипломатичні кур'єри, члени адміністративно-технічного персоналу та члени їх сімей, що проживають разом з ними, члени обслуговуючого персоналу представництва, консульські посадові особи, консульські службовці та ін.). Наприклад, у п. 5 ст. 27 Віденської конвенції про дипломатичні зносини вказується, що особа, яка має статус дипломатичного кур'єра, “користується при виконанні своїх обов'язків захистом держави перебування”. Так, “він користується особистою недоторканістю та не підлягає арешту або затриманню у будь-якій формі”. В абз. 5 п. 10 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні передбачається, що “імунітети, що надаються тимчасовим дипломатичним кур'єрам, припиняються з моменту доставки ними дипломатичної пошти за призначенням”. У ст. 41 Віденської конвенції про консульські зносини вказується, що у разі вчинення консульською посадовою особою тяжкого злочину, вона може підлягати арешту

чи попередньому ув'язненню на підставі постанови компетентної судової влади (п. 1). Лише за цих умов до консульської посадової особи може застосовуватись ув'язнення та інші форми обмеження особистої волі. Крім цього, у ст. 37 Віденської конвенції про дипломатичні зносини визначаються такі особи, які не є дипломатичними представниками, але користуються обмеженою дипломатичною недоторканістю “від кримінальної юрисдикції” приймаючої держави, як члени обслуговуючого персоналу представництва, які не є громадянами держави перебування або не проживають у ній постійно. Ці особи користуються імунітетом лише “стосовно дій, вчинених ними при виконанні своїх обов'язків”. Обмеженою дипломатичною недоторканістю “від кримінальної юрисдикції” приймаючої держави користуються почесні посадові особи консульства (почесні консули). Відповідно до вимог Віденської Конвенції про консульські зносини існує дві категорії посадових осіб консульства держави, яка є учасницею цієї Конвенції: службові посадові особи консульства та почесні посадові особи консульства. Такі посадові особи мають різний міжнародно-правовий статус, який пов'язаний з виконуваними ними консульськими функціями та здійснюваною діяльністю, а також різні переваги, привілеї та імунітети². Почесні консули, які є громадянами приймаючої держави, не користуються жодним консульським імунітетом, **окрім імунітету від юрисдикції щодо офіційних дій, учинених при виконанні ними своїх функцій.** ЄСПЛ у своєму рішенні в справі “Тортладзе проти Грузії” (заява № 42371/08) від 18 березня 2021 року прямо звернув увагу на потребу співставлення вимог Віденської Конвенції про консульські зносини та відповідних положень Європейської Конвенції, які (вимоги та положення) стосуються привілеїв та

---

² Наприклад, у ст. 16 Консульській конвенції між Україною і Республікою Польщею від 8 вересня 1991 року встановлено, що консульські посадові особи користуються імунітетом від кримінальної юрисдикції держави перебування. Вони є особами недоторканими і в зв'язку з цим не підлягають затриманню, арешту або обмеженню особистої свободи у будь-якій формі.

імунітету почесного консула: “національні суди ретельно дослідили відповідні принципи міжнародного права стосовно питання консульського імунітету та надали обґрунтовану відповідь на аргументи заявника ... дві категорії посадових осіб консульства, а саме службові посадові особи консульства та почесні посадові особи консульства, мають різний правовий статус стосовно консульських привілеїв та імунітетів. Почесні консули, які є громадянами приймаючої Держави ... не користувалися жодним консульським імунітетом, окрім імунітету від юрисдикції щодо офіційних дій, учинених при виконанні ними своїх функцій” [15, с. 21].

Правовий статус та напрями діяльності почесних консулів регулюються національним законодавством держави і тому мають специфічні відмінності в кожній конкретній державі. Віденська Конвенція про консульські зносини у ст. 1 передбачає, що консульською посадовою особою є особа, яка є головою консульської установи, якій доручено виконання консульських функцій. У п. 2 ст. 1 цієї Конвенції виділено дві категорії консульських посадових осіб, а саме: штатні консульські посадові особи та **почесні консульські посадові особи**. Положення глави 2 цієї Конвенції поширюються на консульські установи, які очолюються штатною консульською посадовою особою, а положення її глави 3 – на консульські установи, які очолюють **почесні консульські посадові особи**. Такий підхід сприймається національною судовою практикою.

Віденська Конвенція про консульські зносини **не роз’яснює поняття “держава перебування”**, а використовує поняття, що вказують на виконувані **консульські функції та професійну діяльність**. Тому державою перебування почесного консула можна вважати державу, в якій почесний консул здійснює свою професійну діяльність та виконує покладені на неї (іншою державою) консульські функції. Відсутнє це роз’яснення також у Положенні про почесних консулів іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються

такими консулами, яке затверджене наказом МЗС України від 17 грудня 2021 року № 591.

Положення ст. 42 “Повідомлення про арешт, попереднє ув’язнення або судове переслідування” Віденської Конвенції про консульські зносини поширюються на почесних консулів, зокрема, у частині їх арешту або попереднього ув’язнення. Причому поняття “арешт” та “попереднє ув’язнення” узгоджуються із розумінням понять “арешт”, “ув’язнення” та “затримання” у ст. 5 Європейської Конвенції та їх тлумаченням у відповідних рішеннях ЄСПЛ, який у своїх рішеннях виходить із широкого розуміння цих понять та прямо визначає такі критерії порушення вимог п. 1 ст. 5 Європейської Конвенції, як **“ступінь або інтенсивність прояву, а не характер або сутність”** [16, с. 5] (див., зокрема, рішення ЄСПЛ у справі “Гуццарді проти Італії” (заява № 7367/76) від 6 листопада 1980 року [16, с. 5]). Згідно з висновками ЄСПЛ затримання з недотриманням вимог п. 1 ст. 5 Європейської Конвенції є порушенням “свободи від свавілля”, яке “в контексті першої частини статті 5 § 1 (f), означає, що таке затримання має здійснюватися сумлінно і бути тісно пов’язаним з метою запобігання несанкціонованому в’їзду людини у країну; місце і умови утримання повинні бути відповідними, оскільки цей захід застосовується не до осіб, які скоїли кримінальні правопорушення” (див. § 74 рішення в справі “Сааді проти Сполученого Королівства” (Saadi v. the United Kingdom) (заява № 13229/03)) [16, с. 19]. При цьому не виключається, що затримання може поєднуватись із позбавленням особи волі. У свою чергу, “позбавлення волі не обмежується класичним випадком тримання під вартою після арешту або засудження, проте може мати багато інших форм (Guzzardi v. Italy (Гуццарді проти Італії), § 95)” [17]. Отже, такими **формами** можуть бути ті, що пов’язані із фактичним затриманням особи незалежно від того, чи пов’язані вони із тими правовими наслідками, що настають для особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

На підставі ст. 42 Віденської Конвенції та п. 1 ст. 5 Європейської Конвенції почесному консулу гарантується право саме на **законний** арешт або **законне** затримання у тому числі при в'їзді в країну, який стосується виконуваних функцій почесного консула. Причому в рішеннях ЄСПЛ зміст поняття “арешт” та “затримання”, передбачені у ст. 5 Європейської Конвенції, розуміється доволі широко (про критерії такого розуміння див. вище) і не зводяться лише до відповідних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до вчинення кримінального правопорушення. За підходом ЄСПЛ арешт та затримання розуміються як **серйозне обмеження** свободи людини і можуть пов'язуватись з будь-якими заходами правового впливу.

На підставі п. 1 ст. 43 “Імунітет від юрисдикції” Віденської Конвенції про консульські зносини почесний консул “не підлягає юрисдикції судових ... органів держави перебування стосовно дій, що вчиняються ... при виконанні консульських функцій”. Причому “консульський імунітет” має початковий та кінцевий моменти і триває впродовж виконання консулом своїх функцій (обов'язків) до моменту їх припинення [18]. Це означає, що при виконанні функцій почесного консула останній наділений імунітетом від судової юрисдикції, що виключає застосування до нього відповідних заходів кримінально-правового характеру.

Імунітет почесного консула від судової юрисдикції, що виключає застосування до нього відповідних заходів кримінально-правового характеру, поширюється на підставі п. 1 ст. 53 “Початок та кінець консульських привілеїв та імунітетів” Віденської Конвенції про консульські зносини “на територію держави перебування ...”. Зазначеним імунітетом “забезпечується” перебування і пересування почесного консула.

Втручання держави у діяльність почесного консула має бути **виправданим**. Виправданість ґрунтується на положеннях національного

законодавства, якими врегульована відповідна процедура втручання. Орієнтиром є п. 60 рішення в справі “Тортладзе проти Грузії” (заява № 42371/08) від 18 березня 2021 року, в якому ЄСПЛ висловився про виправдане втручання у права почесного консула, що забезпечується врегульованістю процедури обшуків приміщень дипломатичних представництв [15, с. 21]. Крім цього, виправданість характеризує правові підстави проведення правових процедур стосовно почесного консула лише за умови, що він здійснює **“офіційні дії ... при виконанні ним своїх функцій”** (п. 61 рішення ЄСПЛ в справі “Тортладзе проти Грузії”) [15, с. 21]. Крім цього, підстави проведення зазначених процедур стосовно почесного консула мають бути **належними та достатніми**, а також переслідувати **“легітимну мету”** та забезпечувати почесного консула належними **процесуальними гарантіями** (див. рішення ЄСПЛ у справі “Тортладзе проти Грузії”) [19, с. 71-85].

2) якщо застосування джерела обумовлюється **вчиненням у певному місці кримінальним правопорушенням та наявністю в особи громадянства іншої держави або відсутності громадянства будь-якої держави**. Вище при ілюстрації спеціальних правил наводилась перша частина речення у ч. 1 ст. 7 КК: “громадяни України та особи без громадянства ... підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом”. У другій частині речення у ч. 1 ст. 7 КК передбачається *виняток із зазначеного спеціального правила* кримінальної відповідальності громадян України та осіб без громадянства, який позначається формулюванням: “... якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов’язковість яких надана ВРУ”. Крім цього, у другій частині речення, передбаченого ч. 1 ст. 8 КК, вказується *виняток із правила*, коли іноземці або особи без громадянства, які не проживають постійно в Україні та вчинили кримінальні правопорушення за її межами, підлягають в Україні відповідальності за КК України. Цей виняток стосується випадків, не

передбачених міжнародними договорами, та визначається так: якщо іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, “вчинили передбачені цим Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України”, то вони підлягають в Україні відповідальності за КК України;

3) якщо застосування джерела обумовлюється **видом вчиненого у певному місці кримінального правопорушення та наявністю в особи громадянства іншої держави або відсутності громадянства будь-якої держави у взаємозв’язку (спільно) з діянням іншої особи, в якій є громадянство України**. Орієнтиром є наведені вище положення ч.ч. 2, 3 ст. 8 КК [5, с. 495-504].

Висновки. Чинність джерел кримінального права за колом осіб безпосередньо залежить від правового статусу суб’єкта, що може мати загальний, спеціальний або винятковий характер. Такий підхід дозволяє враховувати особливості правового становища різних категорій осіб (громадян України, іноземців, осіб без громадянства, дипломатів тощо). В умовах зростання кількості транснаціональних кримінальних правопорушень особливого значення набуває узгодження норм КК України з положеннями міжнародно-правових актів. У таких випадках кримінальна відповідальність визначається не лише внутрішнім законодавством, а й міжнародними договорами, стороною яких є Україна. У низці ситуацій саме міжнародні договори заповнюють прогалини національного кримінального права, забезпечуючи можливість притягнення до відповідальності осіб, дії яких виходять за межі юрисдикції однієї держави. Це підтверджує зростаючу роль міжнародно-правових стандартів у визначенні кола суб’єктів кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Шуліма А.О. Темпоральні характеристики закону: дис. на здобуття наук. ступ. д-ра філософії зі спеціальності 081 «Право» / Шуліма Альона Олександрівна. Національний університет «Києво-Могилянська академія». м. Київ, 2022. 228 с.
2. Ярмиш О., Червяцова А. Темпоральна дія конституційно-правових норм: проблеми теорії та практики. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 69-82;
3. Дудоров О.О. Бланкетність і зворотна сила кримінального закону. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 175-180.
4. Пономаренко Ю.А. Чинність і дія кримінального закону в часі: монографія. К.: Атіка, 2005. 288 с.
5. Берзін П.С. Кримінальне право. Загальна частина: підручник у 3-х т. Т. I. Загальні засади / П.С. Берзін. 2-ге вид., виправ. та доп. Київ: ВД «Дакор», 2019. 562 с.
6. Single Convention of Narcotic Drugs, As amended by the 1972 Protocol amending the Single Convention on Narcotic Drugs, 1961. United Nations. URL: https://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf
7. Convention on Psychotropic Substances, 1971. United Nations Treaty Series, vol. 1019. URL: https://www.unodc.org/pdf/convention_1971_en.pdf
8. Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances. United Nations. 1988. URL: https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf
9. Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів

з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування : Закон України від 21.12.2023 р. № 3528-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-IX#Text>

10. Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я : Конвенція; Рада Європи від 28.10.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_a91

11. Berzin P., Demchenko I., Berzina A. The problems of criminalization of the similar crimes involving threats to public health (article 8 of the Council of Europe Convention on the counterfeiting of medical products and similar crimes involving threats to public health). *Wiadomości Lekarskie*. 2020. Volume LXXIII, issue 12 part 2, – P. 2733-2736. <http://doi.org/10.36740/WLek202012206>

12. Berzin P., Demchenko I., Berzina A. The problems of definition of the abetting in the commission of the offences involving threats to public health (part 1 of article 9 of the Council of Europe Convention on the counterfeiting of medical products and similar crimes involving threats to public health). *Wiadomości Lekarskie*. 2021. Volume LXXIV, issue 11 part 2. P. 2912-2915. DOI: 10.36740/WLek202111209

13. Berzina A., Frolova O., Orlean A., Onishchuk Y., Golovko O., Khmil I. Problems of harmonization of the criminal legislation of the certain continental law countries to ensure the protection of the circulation of medicinal products. *Wiadomości Lekarskie Medical Advances*. Volume LXXVII, Issue 11, November 2024. P. 2180-2185 <https://doi.org/10.36740/Wlek202111209>

14. Hutorova N., Soloviov S., Zhytnyi O. Falsification of medical products: criminal law mechanism combating threats to public health. *Wiadomości Lekarskie Medical Advances*. 72 (5 cz 1). P. 856-861 DOI:10.36740/WLek201905124

15. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (березень 2021 року). Верховний Суд. URL:

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_ESPL_03_2021.pdf

16. Посібник зі статті 5 Право на свободу та особисту недоторканність.
URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/Guide_Art_5_UKR.pdf

17. Case of Guzzardi v. Italy (Application no 7367/76). URL:
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57498%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57498%22]})

18. Ухвала Апеляційного суду міста Києва від 03.05.2017 р. (Справа № 757/13837/17-к). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/66437963>

19. Кримінальне право: науково-експертні висновки / Вид. 3-тє, виправ. та доп. / За ред. д-ра юрид. наук, проф. П.С. Берзіна. Київ: Алерта, 2025. 848